

Uniwersytet Zielonogórski
Wydział Humanistyczny
Instytut Filozofii

mgr Lucyna Majewska

Philosophia pauperum. Andrzeja Grzegorzcyka wstęp do filozofii człowieka

Promotor: dr hab. Joanna Dudek, prof. UZ

Promotor pomocniczy: dr Tomasz Turowski

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Zamiarem, jaki przyświecał mi w opracowaniu twórczości Andrzeja Grzegorzcyka (1922-2014), było nie tylko historyczne ujęcie poglądów tego filozofa, ale przede wszystkim skupienie się na wydobywaniu tych aspektów jego działalności, które nie zostały do tej pory zrekonstruowane i opisane, mianowicie aksjologii, antropologii oraz etyki. W dotychczasowych badaniach podejmowano się zagadnień wyłącznie związanych z działalnością uczonego w zakresie logiki i matematyki. Dlatego podjęta przeze mnie problematyka wychodzi naprzeciw luki badawczej i jest pionierskim projektem, mającym na celu analizę poglądów antropologicznych i etycznych myśliciela, zgodnie z tematem dysertacji: *Philosophia pauperum. Andrzeja Grzegorzcyka wstęp do filozofii człowieka*. W pracy podejmuję kwestie twórczości badacza, które nie aspirują do bycia systemami filozoficznymi, ale mają charakter szkiców, pewnej wizji bytu ludzkiego, wstępnych rozważań niezbędnych dla budowy etyki filozoficznej.

Praca została podzielona na pięć rozdziałów. W pierwszym rozdziale opisuję ważniejsze biograficzne fakty z życia filozofa, wskazuję na inspiracje naukowe – szczególnie zaczerpnięte od uczonych ze szkoły lwowsko-warszawskiej i uwzględniam jego dokonania z matematyki oraz logiki.

W drugim rozdziale szczególną uwagę zwracam na zagadnienia filozoficzne oraz etyczne, które miały wpływ na ugruntowanie się myśli filozofa i były podstawą do zawiązania się jego projektu naukowego *philosophia pauperum* – są to intuicjonizm intelektualny (lub inaczej: analiza myślowa) i racjonalizm otwarty na wartości. Racjonalizm w połączeniu z intuicją i wycuciem moralnym to założenia etyki naturalnej tego badacza, swoisty ratunek dla całego współczesnego zamętu moralnego.

Trzeci rozdział traktuje o wartościach, jakie budują świat człowieka. Grzegorzycyk opisuje wartości, jako coś, co człowiek ceni. Głównym rozróżnieniem jest podział na wartości witalne (stanu ciała, w relacji z innymi, stanu zewnętrznego oraz typu *hubrystycznego*) i duchowe (wartości estetyczne, poznawcze, moralne oraz numiniczne). Wartości witalne charakteryzują zwierzęcą stronę człowieka, wspólną ze wszystkimi innymi zwierzętami, natomiast wartości duchowe odnoszą się do swoistego istnienia człowieka. Wartości witalne i duchowe wzajemnie do siebie nawiązują i się uzupełniają. W rozdziale zwróciłam także uwagę na kształtowanie się podmiotu moralnego. Efektem nauczania i wychowania moralnego człowieka jest umiejętność podejmowania przez niego decyzji i realizowanie podjętych celów, dzięki wyborowi właściwej wartości.

W rozdziale czwartym poszukiwałam wyróżników natury ludzkiej, specyficznych zachowań dotyczących tylko człowieka, a także przyczyn ludzkiego działania i dążenia do realizowanych celów. Filozoficzna refleksja nad człowiekiem jest inspirowana naukami, którymi Grzegorzycyk zajmował się od początku: matematyką, logiką oraz chemią i biologią. Szkic programu etycznego, jaki proponuje myśliciel, opiera się na ujęciu człowieka w perspektywie bytu, wartości i działania, które mogą przyczynić się do pogłębienia zrozumienia mechanizmów określających życie. Ponadto w rozdziale wyszczególniłam elementy natury człowieka, jakimi są: sposób podejmowania decyzji, samosterowność oraz struktury poznawcze. Jak wskazuje uczony, jednostka dokonuje wyboru w swoim życiu między wartościami witalnymi i duchowymi. Internalizuje wybrane wartości, przez co wprowadza pewną samoregulację zachowań, definiowaną przez filozofa jako samosterowność. Zagadnienie samosterowności jest ważne ze względu na całościowe ujmowanie człowieka jako podmiotu swoich działań. Struktury poznawcze z kolei to efekt konkretnego myślenia, które nadaje charakter późniejszemu działaniu, a poznawanie różnych systemów myślowych jest zdolnością rozwojową człowieka. Systemy myślowe, wytworzone w strukturach, mogą tworzyć pewne schematy (lub mity) myślenia, podporządkowane realizacji wartości, na jakie się decydują ludzie. Schematy myślenia z jednej strony porządkują myślenie i ułatwiają zrozumienie różnych zjawisk, a z drugiej stwarzają warunki do myślenia o sobie jako lepszym człowieku.

W rozdziale piątym skupiłam się na życiu społecznym, akcentując szczególnie kontekst obywatelski, w którym relacje z drugim człowiekiem nie zawsze są pokojowe i łatwe. Uczony, pisząc o kondycji człowieka w społeczeństwie, zwraca szczególną uwagę na to, aby starać się spoglądać na świat z perspektywy innej, niż własna. Każdy człowiek kryje w sobie prawdę. I stąd też przykaz, aby nie narzucać nikomu sposobu myślenia, swoich

własnych schematów pojęciowych i moralnych, ani tym bardziej kulturowych, ale by chcieć zrozumieć drugiego człowieka w sytuacji, w jakiej on się znajduje. Stosunek do innych ludzi wynika ze stosunku do samego siebie. Grzegorzczak wskazał na szacunek i tolerancję jako mechanizmy obrony przed schematami myślenia i automatyzmem zachowań. Postulował rozwiązanie konfliktów poprzez dialog, zrozumienie i pokorę. Ważność i wartość egzystencjalna człowieka wiąże się z pojęciem godności, którą można określić jako rodzaj szacunku należny każdemu bez względu na jego zasługi. Dla filozofa godność i szacunek to inna wersja ważności osoby, którą wyrażał w maksymie: „drugi człowiek jest tak samo ważny jak ja”. Badacz w rozważaniach na temat kondycji człowieka uwzględnia istotny aspekt bezprzemocowego rozwiązywania konfliktów – inspirując się chrześcijańskimi wartościami i uwzględniając metodę *non-violence*.

Opracowując twórczość Andrzeja Grzegorzczaka, moim zamiarem było zaprezentowanie zarysu programu etycznego, „ubogiego wstępu do filozofii” – jak sam określił to autor. W moim przekonaniu udało mi się wydobyć te poglądy uczonego, które w sposób najistotniejszy oddają sens koncepcji natury człowieka, dróg doskonalenia się i opisują ludzkie powinności. Filozof nie stworzył pełnego systemu etycznego, ale wyczerpująco przedstawił rozważania nad życiem i naturą człowieka. Autor korzysta z założeń filozoficznych swoich mentorów ze szkoły lwowsko-warszawskiej, ale jednocześnie wypracowuje odrębne stanowisko w ramach własnego programu filozoficznego – *philosophia pauperum*. „Filozofia ubogich” jest filozofią prostą nie tylko w metodologii, ale i w treści, tak, by części teoretyczne były użyteczne w codziennych decyzjach.

Koncepcja Grzegorzczaka jest ważnym uzupełnieniem luki badawczej w historii filozofii polskiej, szczególnie nauk o człowieku. Co więcej rozważania myśliciela wpisują się w nurt nowoczesnej filozofii moralności, który zwraca uwagę na związek między sferą przekonań a sferą działań oraz problem odpowiedzialności moralnej. Badacz przekonuje, że rozwiązaniem dla zamętu intelektualnego w świecie jest indywidualne wyczucie wartości ugruntowanych w doświadczeniu.

Zielona Góra, 20.01.2021 r.

